

האניות 'דב הוז' ו'אליהו גולומב' קשורות זו בזו והפלטתן משותפת, לפיכך הן תתוארנה במסגרת אחת - 'פרשת לה-ספציה'. הפלטתן בים הייתה החלק הפשוט בפרשה ומעצרן בפתח נמל חיפה נעשה בהסכמה מראש.¹ שיאו של הסיפור הוא דווקא בתחילתו, במאבק שהחל מול המשטרה המקומית האיטלקית והמשטרה הצבאית הבריטית והמשיך והתגלגל לפתחם של הדרגים המדיניים.²

שתי הספינות נרכשו במהלך פברואר 1946. 'דב הוז' נקראה במקור Fede, זו הייתה ספינת עץ בדחי 1,000 טון מונעת במנוע דיזל. בנייתה הושלמה בסמוך לרכישתה והיא הייתה במצב טכני טוב. דב הוז היה מראשי תנועת העבודה וממייסדי ארגון ה'הגנה', הוא נהרג שש שנים קודם לכן ולקראת ההפלגה הוחלט לקרוא את האנייה על שמו.³ רכישת האנייה נעשתה על ידי יהודה ארזי ועדה סרני באמצעות 'חברת קש' בשם Dacco Presso Musso Marcutchi. לאחר רכישתה הועברה האנייה מנמל סבונה למספנת Bargiachi שבנמל לה-ספציה ושם החלה הכנתה לקליטת המעפילים.⁴

ההכנה נעשתה על פי תכנון של מהנדס יהודי מטורינו. התכנית כללה תוספת של מכלי מים ומבנה בסיס (קונסטרוקציה) לדרגשי הלינה שהיו עשויים מעץ, את עבודות ההכנה ביצעו פועלי המספנה. עזרו בהכנות איש הפלי"ם משה רבינוביץ' וכן משה כרמלי ויוחנן זייד מתנדבים ארץ ישראלים לצבא הבריטי ששירתו ביחידת התובלה 462 המוצבת באיטליה.⁵

במהלך ההכנות התפוצץ מוקש ימי ליד האנייה, ארבעה פועלי מספנה נהרגו.⁶ ההערכה הרווחת היא שמדובר במוקש שנסחף משדה מוקשים סמוך לנמל שהונח במהלך המלחמה.⁷ אחרי התיקונים הועברה הספינה לאחד מרציפי הנמל. אל

¹ אהרוני – מטות, עמ' 33.

² איטליה הייתה באותה עת תחת כיבוש בריטי ובתהליך חזרה לשלטון עצמי, תחת פיקוח בריטי.

³ אהרוני – מטות, עמ' 33.

⁴ סרני – ספינות, עמ' 60.

⁵ שם, שם.

⁶ אהרוני – מטות, עמ' 33.

⁷ אהרוני, סלוצקי ואחרים אינם טוענים, ואף לא רומזים, שהייתה זו פעולה של יחידת המודיעין הבריטית MI6. אכן, יחידה זו חיבלה במספר אניות מעפילים אבל פעולותיה התחילו רק בקיץ 1947 בסמוך להפלטת האנייה 'אקסודוס'. Keith Jeffry, *MI6 the history of the secret intelligence service 1909 – 1949*, Bloomsbury, London (2010) P. 693.

האנייה הגיעו מפקדה המיועד איש הפלי"ם אליעזר טל וה'גדעוני' גרשון עציון.⁸ לצורך השטת האנייה נשכרו רב חובל ו-12 מלחים איטלקיים.⁹

לקראת השלמת ההכנות החלו אנשי המוסד לטפל בהסעת המעפילים. העלייה לספינות נקבעה ל-2 באפריל. הכוונה הייתה להסיע את מעפילי שתי האניות בשיירה אחת. 1,014 מעפילים הוסעו ב-47 משאיות בריטיות נהוגות בידי אנשי 'החבורה'.¹⁰ המעפילים יצאו משלושה מחנות: מג'נטה, סטרה ומחנה נוסף ליד רומא. הם הגיעו למחנה טרדתה שהיה בקרבת נמל לה-ספציה ושם עשו את הלילה ולמחרת הוסעו אל הנמל. בינתיים פשטה בלה-ספציה שמועה, ככל הנראה ביוזמת המודיעין הבריטי, שפשיסטים איטלקיים מתכוננים להימלט מאיטליה ולהפליג לספרד.¹¹ וכך, כשהגיעה השיירה לנמל נראתה Fede מוקפת על ידי פרטיזנים (לשעבר) איטלקים. גם המשטרה האיטלקית הופיעה ובעקבותיה המשטרה הצבאית הבריטית.¹² נהגי המשאיות נבהלו, הם הורידו במהירות את המעפילים והסתלקו עם מכוניותיהם. מפקדי השיירה, שלהבת פריאר ומשה ליברטובסקי, לא הספיקו לברוח ונעצרו.¹³

באנייה שהה אותה עת איש הפלי"ם משה רבינוביץ' שהייה עסוק בהכנתה, כשראה את המעפילים מגיעים ואת המהומה שנוצרה הורה לכל המעפילים לעלות קודם כל לאנייה.¹⁴ המשטרה הצבאית הבריטית שלא הצליחה לבלום את עליית המעפילים לאנייה חיפשה עילה כל שהיא לעצור את האנייה. בחיפוש שעשו השוטרים הבריטים באנייה התגלו כמויות גדולות של שימורים שנלקחו ממחסני הבריטים - סיבה למעצר. יהודה ארזי, שהזדהה כ'דוקטור ברגמן - נציג המעפילים', הוכיח את הקצין הבריטי על שבמקום לראות אלף ניצולי שואה ששרדו את התופת הוא רואה לנגד אליו כמה חבילות צנימים. התוכחה עזרה, הקצין הבריטי ירד מהאנייה כדי להתייעץ.¹⁵ אחר כך הופיעה קבוצת שוטרים איטלקיים לברר סופית את זהות המפליגים, יהודה ארזי הורה את המעפילים להרים את ידיהם ולחשוף את המספרים שקיעקעו הנאצים על זרועותיהם. השוטרים השתכנעו, אך ליתר בטחון כדי, לשלוט במצב נטרלו את מנוע

⁸ יועד לשתי הספינות

⁹ אהרוני - מטות, עמ' 33.

¹⁰ כהן - ארזי, עמ' 88.

¹¹ Steven Wagner, "British Intelligence and the 'Fifth' Occupying Power, The Secret Struggle to Prevent Jewish Illegal Immigration to Palestine" **Intelligence and National Security**, Vol. 29, No. 5, (2014) pp. 698-726.

להלן: וגנר - סודי.

¹² איטליה הייתה אותה עת במעמד של ארץ כבושה ולמשטרה הצבאית הבריטית הייתה בה סמכות.

¹³ סרני - ספינות, עמ' 63.

¹⁴ שם, עמ' 64.

¹⁵ כהן - ארזי, עמ' 96.

האנייה וגם הציבו מול חרטומה ספינת משמר איטלקית שהטילה עוגן והתייצבה בצורה שמנעה מ-Fede יכולת להרים עוגן ולהסתלק.¹⁶

השמועה כי באנייה כלואים 1,000 ניצולי שואה התפשטה בעיר לה-ספציה וקהל רב בא לנמל להביע הזדהות ולתמוך. ארזי ניצל את המצב והזמין עיתונאים לסקר את האירוע ועל שער הרציף הוצב שלט גדול *Porta di Sion* (השער לציון). השוטרים הבריטים הודיעו כי בכוונתם לפנות את המעפילים למחנה זמני ליד גנואה, ארזי סירב וארגן את המעפילים לשביתת רעב.¹⁷ נשיא איחוד הקהילות היהודיות באיטליה רפאלו קנטוני בא לבקר את השובתים וכך נודע לארזי כי בפירנצה הקרובה מתקיים כנס של מפלגות סוציאליסטיות וגם נציג מפלגת הלייבור של בריטניה, היהודי הרולד לאסקי, נמצא שם.¹⁸ לאסקי הוזמן לבקר באנייה ולהתרשם ממצב המעפילים וכך עשה. מכאן יצא האירוע משליטתם של המשטרה האיטלקית והבולשת הבריטית ועבר לעיסוקם של מדינאים, לאסקי הפך למעשה מתווך בין יהודה ארזי ובין הממשלה הבריטית. ראשית הצליח ארזי לשכנע כי האנייה השנייה, Fenice, תובא לרציף אליו הייתה Fede קשורה וחלק מהמעפילים יעברו אליה כדי לפתור את בעיית הצפיפות.¹⁹

Fenice נרכשה על ידי יהודה ארזי ועדה סרני בנמל גנואה, באמצעות סוכן איטלקי. זו הייתה ספינת ברזל תלת תרנית שנבנתה ב-Harlingen שבהולנד בשנת 1918. האנייה הייתה בדחי 735 טון, מצוידת במערך מפרשים ובמנוע דיזל מתוצרת Humblot. לקראת הפלגתה ניתן לה שם חדש, 'אליהו גולומב' על שם מפקד ארגון ה'הגנה' שנפטר שנה קודם לכן.²⁰

לאחר שנרכשה הועברה האנייה מגנואה ללה-ספציה ושם החלה הכנתה. את ההכנות ביצעו פועלי מספנה מקומיים ומספר אנשים מהמוסד לעליה ב'. העבודה כללה הכנת מבנה הבסיס (קונסטרוקציה) לדרגשי העץ וכן התקנת מטבח וחדרי שירותים. אל האנייה הוצב מפקדה המיועד איש הפלי"ם פטר הופמן ולצורך השטתה נשכרו רב החובל אנסלדו (שהיה גם רב החובל של 'חנה סנש') ומספר אנשי צוות איטלקיים.²¹

¹⁶ שם, שם.

¹⁷ אהרוני – מטות, עמ' 34.

¹⁸ כהן – ארזי, עמ' 102.

¹⁹ שם, עמ' 106.

²⁰ אהרוני – מטות, עמ' 9. – מפקד בלתי מוכתר

²¹ שם, שם.

אחרי שעברו חלק מהמעפילים (339) אל סיפונה של Fenice סיכם ארזי עם לאסקי כי האניות תצאנה לים ותפלגנה לנמל חיפה וכי מספר המעפילים ינוכה מהמכסה השנתית.²²

הספינות יצאו לים ב-8 במאי, לקראת יציאתן נכתבו על דפנותיהם שמותיהן החדשים: 'דב הוז' ו'אליהו גולומב'. ב-18 במאי כשהיו קרובות לחופי הארץ הן התגלו ודווחו על ידי סיור אווירי והמשחתות 'צ'אריטי' ו'צ'אפלט' (H.M.S Charity & H.M.S Chaplet) יצאו לקראתן. עם כניסתן למים הריבוניים עלה צוות השתלטות מה'צ'אריטי' על סיפון ה'דב הוז' ופיקח על כניסתה לנמל. לא הייתה כל מחאה או התנגדות.²³ 'אליהו גולומב' הפליגה אחריה ללא נוכחות בריטית על סיפונה. המעפילים ירדו כעולים עם אשרות והאניות שלא הייתה כל עילה להחרמתן חזרו לאיטליה והמשיכו לשרת את המוסד לעליה ב'.²⁴

האירוע הוכיח לבריטים כי הפתרון שנחשב מועדף עד כה – תפישת האניות טרם יציאתן גם הוא אינו כה פשוט. מול לחצי משרד החוץ הבריטי שפעל באמצעות המשטרה הצבאית הבריטית עמדו באירוע זה שלוש משוכות: דעת הקהל המקומית, המשטרה המקומית ו... חברי פרלמנט בריטי ואלה הצליחו להכשיל את מאמצי משרד החוץ הבריטי.

גם ההנהגה הציונית למדה שיעור: פעולה שהחלה בכישלון מבצעי עם התגלות המעפילים טרם הגיעו לאניות הפכה להצלחה (על חשבון המכסות אמנם) והוכיחה את הפוטנציאל הטמון בדעת הקהל המקומית והעולמית. הפנייה לדעת הקהל אם במישרין ואם בעקיפין תלך ותגבר במהלך האירועים שיבואו.

²² כהן-ארזי, עמ' 112.

²³ ניניאן – פטרול, עמ' 46.

²⁴ אהרוני – מטות, עמ' 34.

